

PUBLICACIONS DE L'ESCOLA CATALANA D'ART DRAMÀTIC
DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA I L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

FREDERIC PUJULÀ

Les representacions teatrals
en els camps de batalla
de França

BARCELONA, DESEMBRE 1920

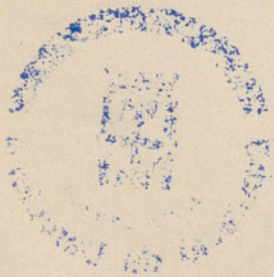
URGELL, 187

FOLIO 14

FREDERIC PUJOLÀ
soldat durant la guerra 1914-18

PUBLICACIONS DE L'ESCOLA CATALANA D'ART DRAMÀTIC
DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA I L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

FREDERIC PUJULÀ

Les representacions teatrals
en els camps de batalla
de França

R. 3.224

BARCELONA, DESEMBRE 1920

URGELL, 187

A. Artís, impressor : Vich, 16 : Teléfon G. 1471 : Barcelona

AQUEST treball fou llegit pel seu autor en la reunió pública inaugural del curs 1920-21 de l'ESCOLA CATALANA D'ART DRAMATIC, celebrada en el teatre Eldorado el 3 d'octubre de 1920, a les onze del matí.

Entre la primera part i la segona es projectaren les següents cintes, facilitades expressament per aqueix acte pel Service Photographique des Armées Françaises:

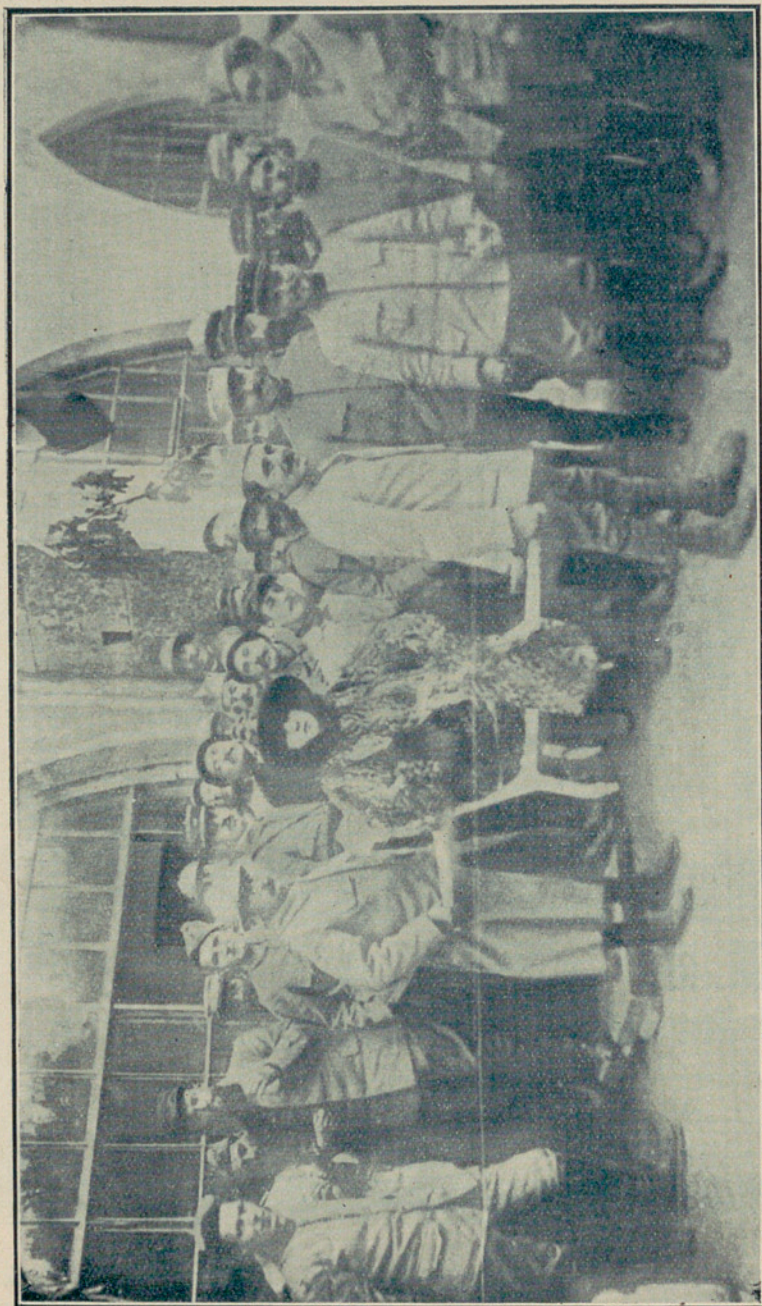
PEL·LICULES: Representació d'una revista còmica, executada pels soldats. — Representació de l'opereta La bella Helena, per soldats, amb elements escenogràfics transportats de París al front. — Arribada al front dels artistes de París per a donar una representació de teatre. — Diversos moments de la preparació i de l'exterior d'un teatre d'una població propera al front, en una representació de la Comédie Française dedicada als soldats i organitzada sots els auspicis del Govern.

DIAPPOSITIVES: Desmuntatge d'un teatre en el front. — Façana d'un dels teatres per al front. — Decoració d'un teatre. — Entrada a un teatre. — Un teatre a Verdun. — El públic de soldats davant d'una declamació patriòtica. — Els soldats de Bois-le-Prêtre van al teatre. — Públic de Caçadors a Ost Vleteren. — Un teatre a Duguy. — Teatre improvisat en una granja, el 14 de juliol. — Sarah Bernhardt i Lucienne Bréval. — Sarah Bernhardt duta pels soldats. — Actors i públic. — Arribada dels artistes en avió. — Els artistes cap el teatre. — El piano. — El cinema carretera enllà. — Arreglant un teatre. — El teatre del 341.^{én} — El mateix teatre en el moment d'esclatar un obús.

Les fotografies que es reproduïxen en el present fascicle, formaven part d'aquestes projeccions.

PORTADA DEL PROGRAMA DE
LES REPRESENTACIONS DEL
« THÉÂTRE AUX ARMÉES »

SARAH BERNHARDT CONDUÏDA PELS
SOLDATS DESPRÉS D'UNA REPRESENTACIÓ

LES REPRESENTACIONS TEATRALS
EN ELS CAMPS DE BATALLA DE FRANÇA

*A Vicents Deu-Pausas,
petit present a gran amic.*

EN començar a escriure aquesta conferència, penso en que l'Adrià Gual, com és de consuetud cada any en aquest acte, farà la presentació del conferenciant, i en que, posant a contribució la bona i fonda amistat que ens tenim l'un a l'altre, dirà de mi coses tant amables que necessàriament hauré de refusar-les per modèstia i de remerciar-les per agraïment.

No volent confiar a la inspiració del moment aquesta tasca en la qual l'emoció podria trair-me, em dispo a escriure les meves gràcies per endavant — que no serà la primera vegada que això s'hagi fet — quan un dubte em copsa l'esperit: si per un d'aquells atzars de les coses de la vida, en Gual no fa la meva presentació, tota aquesta capsalera de conferència s'haurà de suprimir, i amb ella tots els elogis que d'en Gual hi fés, per a remerciar-lo amb la mateixa moneda.

La por de fer una feina inútil em talla les ales de l'agraïment i em decideixo a suprimir els elogis encara que passi per desagraït al ulls dels qui mesurin l'agraïment amb les normes de la convenció... I un cop escrita aquesta cosa que acabo d'escriure, m'adono de que estic fent feina útil, car la veritable feina inútil l'hauria feta elogiant a l'Adrià Gual, qui és, de ja fa tant temps, una de les forces morals de Catalunya més sòlida i més reconeguda.

Aquesta mateixa raó m'obligaria a abstenir-me de fer l'elogi de

L'ESCOLA CATALANA D'ART DRAMÀTIC si no n'hi hagués una altra de més pes. És la de que al tractar de fer l'elogi de l'ESCOLA CATALANA D'ART DRAMÀTIC, lo primer en que hom pensa és en lo admirable de la seva tenacitat, de la seva constància, dels resultats d'una i altra, de l'acert que ha presidit totes les manifestacions d'Art organitzades per l'ESCOLA... I aquesta afirmació em resulta difícil de fer, a mi, en aquest moment en que estic escrivint per a un públic a instàncies de l'ESCOLA, que podria molt bé haver-se equivocat aquesta vegada...

Mes, si s'hagués equivocat, culpa seria meva i no de l'ESCOLA, de la qual l'acert en elegir-me no pot ésser més evident, ja que aquesta vegada no es tracta de ben dir pàgines ben escrites, sinó de testimoniar coses que sols jo podia testimoniar per haver-les vistes i viscudes i de treure'n un comentari que, per estar en el pensar i en el sentir de tots, podia treure'l qualsevol i no calia pas fer una elecció laboriosa quan el testimoni podia sense esforç fer de comentador.

Jo no he vingut, doncs, aquí, per a emocionar-vos amb profundes idees, ni amb cap treball de sòlida erudició; sospito que estareu impacients de trobar amb els ulls el goig que jo no sé aportar a les vostres orelles, i no em queda altre remei que el de fer-me perdonar la meva barroeria i l'abús que faig de la vostra atenció, anant de dret al tema i dient-vos quina és la nostra intenció amb tota sinceritat.

Jo he estat invitat a dir-vos l'esforç gegantí que la França ha fet en matèria de teatre durant els cinc anys que va durar el pròleg de la terrible guerra que encara devasta el món, i a comparar aquell esforç amb el nostre per a treure'n les conseqüències i l'ensenyament que, sense comentaris, surten de la comparació. Procuraré ésser clar; seré breu fins on m'ho permeti la claredat.

Per a ben comprendre el que pot ésser el Teatre en els camps de batalla, és necessari capir abans el què foren els camps de batalla en els quals tant rares foren les batallas campals; és necessari, sobretot, oblidar aquella idea de la guerra de moviment i sentir profundament el pes que poden tenir les hores, els dies, les setmanes, els mesos, els anys caient lentament sobre el vostre pobre cap d'home enterrat

SOLDATS TRASLLADANT EL PIANO
D'UNA CASA PARTICULAR A UN DELS
TEATRES IMPROVITZATS EN EL FRONT

DESMUNTATGE D'UN ESCENARI

en vida al qual se li ha conservat de vida tot just el necessari per a que es doni compte de que està ben mort, de que tota salvació és impossible, de que mai més reeixirà de l'abim de silenci i de quietisme espiritual en que els adveniments l'han fet davallar, de que aquell castell al cim del qual s'estava la cultura no era sinó una il·lusió. És necessari capir bé el què representa el viure mesos sencers a sota terra, el circular per regues i corredors gratats amb les ungles, la testa cota per l'esfereïment de l'obús que passa, saborejant el punyent dilema de no saber si aquella terra que es gratava es gratava per a salvar el cos o per a fer-li sa tomba. És necessari sentir bé la dolor aquella nascuda de la terrible enyorança de viure mesos sencers sense veure un bri d'herba, ni cap planta, ni cap flor, ni cap ocell, ni cap infant, ni cap dona!

Aleshores es pot començar a comprendre el que pot representar per als homes col·locats en aquelles condicions una mica d'il·lusió, un petit raig de sol pintat en una tela servint de marc a un diàleg fictici evocador fidel de l'enyorada civilització perduda, tan fictícia que fins sembla un somni... Aleshores es pot comprendre la necessitat d'una engruna d'ideal i els benifets que pot produir en les ànimes la meravella de l'Art i la joia del Teatre, resum de totes les Arts i de totes les meravelles fictícies de la vida...

Els soldats, en matèria d'Art, tenien les seves preferències. El dibuix no tenia adeptes. S'apreciaven els dibuixos de les revistes llicencioses amb els retalls de les quals es decóraven les barraques i els caus, però d'homes que dibuixessin no n'hi havia. L'arquitectura era tinguda en horror, perquè les necessitats de la campanya feien que cada soldat fos l'arquitecte del seu propi refugi, i si l'Arquitectura nasqué de la necessitat que sentí l'Home de bastir-se un interior, l'Home de la guerra, obligat a la vida forçosa d'interior, més aviat sentia necessitat de sortir a l'aire lliure, i si la casa era forta, ja es donava per satisfet. Un sol monument de debò recordo haver vist, descomptant els que la pietat aixecava als companys caiguts i els quals per llur mateixa simplicitat i ingenuïtat i per la intenció que els construïa depassaven en emoció tot el que l'Art més refinat pugui

haver produït. Aquell monument, veritable obra arquitectònica, el vaig veure a Bislée, al davant de Koeur la Grande, al costat de Saint Mihiel, sota el foc i l'esguard de l'enemic. Del poble no en quedava cap casa en peu, ni cap paret hi tenia més d'un metre d'alçada. Els homes vivien a sota terra, en sapes cavades sota el que havien estat cases. De tant en tant, als carrers — imagineu-vos els carrers d'ara d'Ampúries — hi queia una arruixada d'obusos... Al mig del que havia estat Plaça pública s'aixecava, voltat de jardinetes, el monument de pedra picada que, a estropades, els soldats havien anat construint. Obeïa l'obra a les normes cubistes i estava fet amb molta grapa, com es diria en l'argot dels tallers. A dalt de tot hi havia el bust d'un personatge fantàstic i còmic, i en el sócol, meravellosament esculpit, els soldats hi havien gravat curosament els mèrits extravagants de l'homenatjat, la dedicatòria sentimental del regiment i aquesta pregunta: *L'esbotzaran o no l'esbotzaran?* Dos anys tenia d'existència aquella construcció quan la vaig veure. En peu la vaig deixar. Potser va resistir també a la lluita que els americans sostingueren en aquell sector. No es això lo interessant; lo interessant és que l'humorisme desapareixia davant la grandesa de l'obra i aquesta denunciava la necessitat que els homes tenien d'una ficció que els recordés la ciutat. Aquesta ficció, però, cercada en l'arquitectura, era un cas únic, almenys pel que respecta a les meves observacions.

L'escultura tenia més adeptes. Rar era el soldat que no s'hagués sentit escultor en un moment donat. S'esculpien baixos-relleus en la pedra tova de les cavernes de l'Aisne, en les parets humides de les trinxeres, en els taulons que impedièn l'enllavissament de la terra de les sapes. Es cizellava el coure dels cartutxos, es tallaven en la fusta imatges decoratives, es buidaven anells assertint-hi fragments de vidres d'església, pedres de llocs memorables. L'escultura i ses arts derivades recorria la *gama* dels desitjos de satisfer necessitats d'evocació, des de les eròtiques fins a les sentimentals, des de la corporació de les imatges lascives dels setmanaris il·lustrats, fins a l'anell, a la *mà de Fàtima*, qui portava sort i anava destinada a l'esposa, a la promesa, a la madrina o a l'amiga.

Però les Arts que tenien més adeptes, més entusiastes, més admiradors, més partidaris, més aficionats, eren la música i la literatura, quan barrejades es presentaven en forma teatral o en formes evocadores del Teatre. La devoció que un poble culte com el francès té per a les coses i els homes de teatre, tenia la seva repercussió en els camps de batalla, on des del primer moment el teatre fou un fet, puix hagué de crear-se per a respondre a una necessitat sentida per tots els homes.

Naturalment, el teatre i ses evocacions s'adaptà als diversos indrets del front, prengué diferents formes segons la major o menor proximitat de l'enemic, seguí la llei fatal del mimetisme, a la qual totes les coses i tots els éssers i totes les organitzacions vénen sotmeses en els terrenys de les grans lluites.

Aquelles formes es poden dividir en tres grups. En el primer, la veu de l'home i la imaginació dels qui l'escolten evoquen vagament el teatre. En el segon, el teatre rudimentari dels aficionats evoca el teatre veritable. En el tercer, el teatre veritable evoca la vida.

El primer grup trobava el seu ambient en els refugis i els caus de la primera línia. Els caus són tètrics, tristos, humits, a quinze i a vint metres sota terra. Un grapat d'homes, en les tenebres, estassats els uns sobre els altres, ajaçats sobre la palla en fermentació, vetllen en la incertitud de les ordres que han de venir, que vindran fatalment així que apunti l'auba. En el sòl repercuteixen les pulsacions del combat d'artilleria. D'afora no arriba altre soroll que el de les estropades mates dels obusos que barrinen la terra. Un tremolor recorre el subsòl semblant a la trepidació que donen a les entranyes d'un navili les seves màquines. De sobte, una veu comença una melodia. És aquella melodia llangorosa que abans de la guerra papallonejava en tots els llavis de París, la que tots havien cantat o murmurat, la que tot vailet sabia xiular i de les paraules de la qual tota *midineta* en vivia la recança de no ésser-ne la protagonista. Diu el company la cançó, i a mida que la descapdella sota l'encís evocador del seu ritme, la serp de l'ànima es descapdella també, i de la troca immunda que formava arraulida en el baix fons de la bestialitat guerrera, va aixecant el cap vers l'ideal, i a mida que s'aixeca, s'enretiren i eixamplen els horitzons

i obira coses que semblaven per sempre més desaparescudes. Ara és la vila, la gran vila, París la fascinadora, la que brolla de les tenebres de la cova radiant de llum. Ja no se sent l'estrèpit de la guerra, apagat pel remorós record de les multituds que creuen el bulevard. Els carrers de París vénen a la invocació. És l'hora de cap al tard en que se surt dels despatxos: tota la juvenesa, tota la beutat, tots els amors, totes les ambicions, tots els desenganys, totes les alegries i totes les an-gúnies flueixen en un riu immens pels carrers; l'hora en la qual, en cada ull hi llua una flameta com la que dança damunt dels bécs de gas que un home acaba d'encendre. És el carrer en reparació, a la cantonada del qual, damunt de la pila de pedres, el cantaire popular destria sa cançó i hi reuneix el seu públic d'estudiants i de comptables, de noies de magatzem i de dardaires, d'obriers i d'aprenents de pastissers i de cotxers de la parada. És París, tan gran, tan immens, tan sorprenent, i que a pesar de sa grandària i de la seva immensitat, cap en una cansó i s'aixeca damunt d'un ritme.

Després de la melodia urbana, ensucrada, sentimental, canta el company la cansó camperola, i aleshores és la visió del camp la que apareix al soldat, la terra del seu poble, la plaça de la seva vileta en un dia de festa amb les noies i els minyons endiumenjats, les vetlles a la vora del foc.

Després és la cançó lleugera, picant, maliciosa, que ve a evocar la vida fàcil, que és la ironia de la existència, i glosa aquelles emocions i preocupacions populars que no agiten les ales més temps que el d'una papallona efímera.

La cançó amorosament recollida en els caus de la primera línia havia de pendre volada. Una filla d'un Quefe d'Estat atravessaria més tard l'Atlàntic per venir-la a cantar als soldats del seu país, guerrers d'un ideal. Havia de volar més encara i fuetejar l'aire com el drap d'una bandera. Per les carreteres llotoses, sota la pluja incessant; en la pols roenta torrada per un sol abrasador; en la misèria, en la fadiga de les marxes interminables, els caps dels soldats havien d'ésser nimbats d'ensomnis per aquell llarg camí de Tipperary i per aquella xamosa Madelon que sabia servir el beure.

En totes les ocasions, la cançó, tant si era ciutadana com rural, tant si era flor d'acera com si ho era de muntanya, evocava per damunt de totes les coses el teatre i els seus actors. Cada cançó recordava el teatre en que s'havia sentit i el cantaire que l'havia popularitzada, perquè la cançó és com els perfums, que cada un d'ells ens recorda una època i una amistat... I aquella evocació del teatre, en desvetllar totes les altres, obria les finestres de l'esperança, i la mort que es passejava pels voltants tenia una apariència menys fatalista.

He dit que el segon grup era format pel teatre d'aficionats. Era el que s'anomenava Teatre de la Divisió. El Govern havia encoratjat la seva fundació així que l'enemic, batut al Marne, es retirà desordenadament a pendre, darrera els rius i a les crestes de les muntanyes, aquelles posicions que havien de convertir la guerra de moviment en una guerra d'usura on les forces morals devien intervenir gairebé tant directament com les forces materials.

Una Divisió és una unitat estratègica que es composava, al començament de la guerra, de dues Brigades, cada una de les quals constava de tres Regiments i dels serveis de l'Artilleria, dels enginyers i de la cavalleria divisionàries. Però quan es deia *la Divisió*, s'entenia per tal el lloc on residia el General que la comanava amb el seu quarter General, la intendència, els correus i les Direccions dels nomenats serveis. Com es comprèn, aquest indret estava retirat de la línia de combat, a deu o dotze kilòmetres, i aquest allunyament, que ho era de les bales però no dels obusos, permetia certa llibertat de moviment, feia possible la organització de festes per a distreure als soldats de la Brigada que venia al repòs. La recruta dels actors de la companyia no fou cosa difícil. Anar a la Divisió equivalia a anar al Paradís, no precisament perquè els perills hi fossin menors, que sí que ho eren, sinó per la sèrie de comoditats materials que s'hi podien disfrutar. A la Divisió no hi havia trinxeres, s'hi vivia a ple sol; s'hi dormia en cases que no tenien teulada, però la convicció de que n'havien tingut donava un optimisme reconfortant; de tant en tant, s'hi veia una persona vestida de paisà i no us podeu imaginar lo simpàtics que són els paisans vistos desde l'altra banda; demés, us podíeu rentar, i rentar

la vostra roba amb aigua clara, i podíeu buidar una ampolla de bon vi quan el cos la demanava, que la demanava sovint.

Però jo crec que si tots aquests aventatges no haguessin existit, no per això s'hauria deixat de trobar actors per a formar les companyies teatrals de la Divisió. Quan se'n troben a casa nostra per a fer aquest ofici heroic, se'n haurien trobat, no ja per anar de les línies a la Divisió, sinó per anar de la Divisió als filferros que separaven les trinxeres enemigues. Demés, en cada home hi ha una llavor d'actor que no espera sinó el moment de germinar, i en els quinze mil homes que integraven una Divisió, hi havia no solament llavors, sinó plantes fetes que ja havien florit i donat fruit en els teatres de les ciutats. Les Companyies foren ben tost organitzades, i amb elles nasqueren tots els grans entusiasmes i les petites passions, les petites enveges i les grans emulacions que coneixem en les companyies compostes de paisans. Rivalitats de cartell, gelos de preferències del públic, crítiques dels repertoris individuals, reputacions acreditades i indiscutibles... Els qui atribueixen a la dona les lluites dels escenaris, que pensin que en els teatres de Divisió de dones no n'hi havia. No mancava mai el soldat que tenia la traça d'imitar-les, i era el que se'n emportava més aplaudiments i era esperat amb més impaciència per la soldatesca.

En un començ, les representacions tractaven d'imitar les del cafè concert. Aquest tocava el violí, aquell deia un monòleg; l'un cantava una cançó, l'altre feia jocs de mans; ara era la «dona» que sortia a ballar; més tard era l'home que feia acrobàcies. Aquest deslligament no trigà en articular-se en una forma que fatalment havia d'ésser la revista, la revista tan francesa, i que tant del gust del públic havia de resultar. I aquesta revista trasplantada al front, necessàriament s'havia de nodrir dels tipus i de les idees i del vocabulari del front. Així com amb més o menys *esprit* les revistes de *débò* de l'interior presenten totes els mateixos tipus i les mateixes combinacions de personatges, i viuen dels mateixos recursos, així també les revistes del front semblaren ben tost totes tallades pel mateix patró. El compare i la comare insubstituïbles servien d'excusa a la presentació dels mateixos personatges: el permissionari, l'optimista, el pessimista, el soldat enyoradís que té el

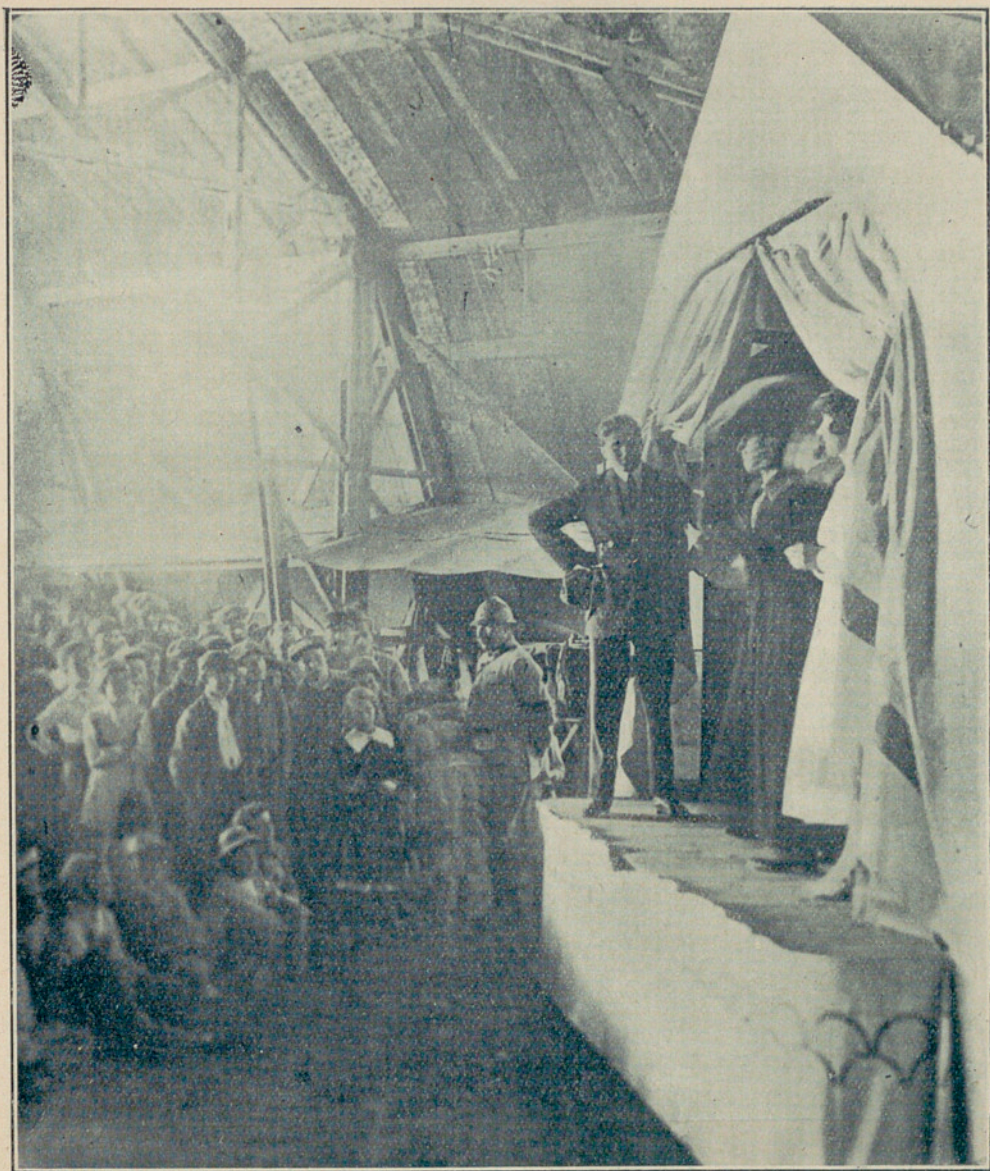
cafard, el caçador de rates. Val a dir que els tipus i les escenes eren limitades degut a la censura dels quefes, que no haurien permès sàtires poc ni gens violentes contra coses i persones que oferien tant bona punteria. A aquells tipus necessaris per a que la revista tingués sabor de realitat, es venien a juntar altres elements apropiats entre les capacitats eventuais de la Divisió: l'home que sabia ballar, el que sabia cantar, el que coneixia algun instrument de música, el prestidigitador, tots els actors de varietats pescats a dreta i esquerra en les files dels regiments. El soldat que assistia a tals espectacles rebia la sensació de que la vida s'havia organitzat en aquelles terres de la mort, i en posseir una cosa que apar tant supèrflua com el teatre, li podia semblar, i per moments li semblava, que no li mancava res.

Aquestes representacions al front tenien sempre lloc en un ambient purament militar. En aquelles zones bombardejades contínuament no hi havia altres paisans que algun que altre entossudit que no volia deixar les runes de sa casa.

Però la Divisió no sempre restava en sectors mitjanament tranquils. De tant en tant, les ordres superiors l'enviaven als sectors dels grans combats. Aleshores les companyies d'actors es dissollien momentàniament; els actors anaven a ocupar llurs files i s'hi feien matar com els demés companys. En aquests combats les Divisions hi deixaven moltes plumes, com es deia en l'argot dels soldats; les files dels regiments s'aclarien, companyies senceres desapareixien sovint, l'esforç material i moral dels qui restaven havia arribat al seu límit, i calia reformar les unitats estratègiques i donar repòs al soldat. Per aquests menesters, la Divisió deixava les línies, i durant unes setmanes romanien endarrera, en pobles ocupats pels paisans. En aquests pobles, tristos, solitaris, dormint la quietud que ja dormien en la pau agravada per la guerra, que n'havia llevat tots els homes; en aquests pobles, era una veritable revolució l'arribada de milers i milers d'homes que hi anaven al repòs, a carenar-se, a calfatrar-se, a reorganitzar-se, a agafar nou alè per a aquella lluita llarga, interminable... Les viles s'emocionaven de primer antuvi i restaven a l'espectativa. Fent via cap als poblets veïns, cap a les masies dels voltants, cap a totes les

aglomeracions habitables de la encontrada, els regiments desfilaven durant hores i més hores. Les cornetes, els tambors, les bandes al davant, com en temps de pau; les companyies amb llurs comandants rompent la marxa, les seccions amb llurs oficials a l'esquerra. Coberts de fang, lassos, aixafats sota el pes de l'equipament, els homes trobaven un reste d'energia en l'amor propi i aixecaven el cap, i redreçaven els tormells, i apretaven contra el pit la mà que sostenia la culata del fusell. Darrera dels batallons desfilaven els batallons; intercalades entre les companyies d'infanteria marxaven les d'armetralladores amb llurs matxos, llurs carrets, llurs caixes de municions mig buides, llurs enginys, llurs servents amb la manta a la bandolera, i amb la petita carrabina testa sobre l'espatlla. I entre les companyies de la metralla, marxaven les *hors-rang* amb els telefonistes, els granaders, els sapadors, la plana major dels embuscats de l'oficina, el sargent major, els secretaris, els cuiners del coronel i l'assistent del metge, i el barber, i el sabater, i els baiarders. Després seguien els carros, el tren de combat, el tren de l'abasteixement, l'impedimenta, els conduïts. Obrien el pas les cuines ambulants amb llurs xemeneies apedaçades fumejant de gairell, pudint el greix, el llard, la sopa sacsejada, deixant darrera d'elles una estela d'espurnes i de tions en flama, i la impressió, més que de cuines, de màquines infernals de demolició; i al darrera, carros curullats dels objectes extraordinaris que tragina darrera d'ell un regiment en marxa: furgons de municions, carrioles de bagatges, carròmats de palla i fenc, cotxes de carn, plataformes de botes d'aigua i de vi, òmnibus d'ambulàncies; tot el fustam cruixint, totes les rodes grinyolant, els homes dels atelatges de sis o vuit cavalls sacsejats com ninots de palla.

Darrera dels regiments d'infanteria desfilava l'artilleria, lentament, fadigada pel formidable esforç fet allà dalt. Homes, cavalls, rodes, peces, caixes, tot davallava cobert de fang. Els canons pintats de verds i grocs i blaus i ocres pinzellejats en taques fantasioses i arbitràries passaven com bèsties extraordinàries de països de màgia que l'atzar de la guerra hagués desentafurat de les sapes del front. Els homes a cavall, inclinats vers el cap de les bèsties pel pes de la son i la

INTERIOR D'UN TEATRE EN EL FRONT,
DISPOSAT PER A LA REPRESENTACIÓ

UNA REPRESENTACIÓ

fadiga, semblaven ajupits per un vent que empenyés tot el convoi; els homes dels caixons, sacsejats pels sotracs, donaven la impressió de que anaven a caure a cada instant, com soldats de joguina mantinguts per una tija desllorigada per la mà barroera de l'infant. Tota aquella ferramenta, tot aquell fustam, tota aquella munió d'homes en la qual no hi mancava cap condició ni cap edat; tota aquella maquinària usada, fadigada, rovellada, enfangada, necessitada de repòs, passava pels carrers de les viles quasi deserts, entre rengles de finestres i persianes que s'obrien tímidament. Alguna botiguera, al peu de la porta, amb els braços arremangats, la punta del davantal replegada a la cintura, mirava la desfilada amb el pensament al lluny, en l'home qui potser també passava aleshores — tant-de-bo! — per altres viles d'altres indrets de la França... Uns mots picants, un xerric, la riallada de tota una companyia la tornaven a la realitat, i la botiguera s'entrava a casa seva i la porta s'ajustava...

Quan semblava que la tropa ja havia acabat de desfilar, altra tropa venia i encara més i més tropa, més cava!..., i més carros, i més canons. I en totes les direccions, ciclistes i motociclistes atrafegats, afallerats, ajupits sobre els manillars, la cartera plena de paperams i d'ordres a l'esquena, automòbils bronzents amb un o dos oficials mig ajeguts a l'interior... I en ésser al vespre, quan sols sobre el camí es veia la silueta d'algun retardatari arrossegant sos peus inflats i sa motxila àdhuc inflada, o algun ciclista amb els neumàtics desinflats, la màquina a la mà, o algun destacament d'isolats sense armes darrera d'una carriola de la Creu Roja, el veinat respirava, sortia de la visió de guerra, dels mals records, de les lletges impressions, i ací i enllà s'encenien alguns llums darrera de les finestres... Un repòs d'unes hores, i arribava la Divisió mateixa, l'Estat Major, les *patums* de la Unitat, amb totes les patumetes, les sabates enllustrades, els rossos vermells, els esperons daurats. Primer arribava l'escorta, amb un grapat de sargents empolainats com oficials, els colls testos, les butxaques nombroses, el galons quasi horitzontals, el banderí del general flamejant dalt de la llança. Després venien a la plaça a recollir les ordres d'allotjament, el *Tresor* i *Postes* amb sos automòbils de

transport, els furgons de les oficines amb un eixam de secretaris, els enginyers divisionaris amb llur impedimenta de sapes i pontons, els gendarmes amb llurs sarrions plens de consignes minucioses, els baiarders amb la Creu Roja, el Quarter General amb el seu tren, la Intendència amb la seva corrua de carros de queviures, la secció de ciclistes i motociclistes de lligament, els telegrafistes i radiotelegrafistes amb tot llur material. La plaça brunzia encara, els furriels anaven i venien seguits de grups de soldats a la recerca dels cantonaments, empaitaven els empleats del municipi, l'alcalde qui atrafegat consultava papers a la claror d'una llanterna... I després, després la plaça quedava deserta; per terra ja hi havia palla; un gendarme muntava la guàrdia a la porta de l'Alcaldia; un telefonista extenia, enfilat en una escala de mà, la primera línia telefònica, i en un redós, uns quants soldats discutien apassionadament: eren els actors que preparaven el programa de l'essent-demà.

I a l'essent-demà, aquells homes cansats descloïen la mirífica flor de fantasia del teatre davant dels paisans que veïen teatre per primera vegada; davant dels soldats, qui al veure la *comèdia* voltats de gents de pau, gaudien la sensació de retornar a la vida i de trobar-se a casa seva.

Aquell teatre barroer, grotesc, insuls, insuportable si s'hagués hagut de contemplar fredament i sense preparació militar, tenia un encís indescriptible pels homes que venien dels camps de la barbàrie, dels indrets inhumans dels quals semblava que no se'n havia de tornar, de les trinxeres on alguns milions d'homes s'aplicaven en assassinar la civilització. Aquell teatre era com una convalescència, tenia la sabor de les primeres passes que donem quan sortim d'una malaltia, ens feia entreveure la possibilitat d'anar més lluny, era una esperança, un regal per a l'esperit, un raig de sol en la cambra del nostre pessimisme.

Però el veritable teatre, el teatre de debò, depassava, en beutat i en emoció per a nosaltres, tot el que es pugui imaginar. El teatre de debò, fet per actors de carn i ossos, per actors sense trampa, per actrius de nomenada, els noms de les quals eren de tots coneguts, tenia uns encisos

que no es poden explicar. Tot en aquest teatre era bell, tot era mirífic, tot era deliciós: l'indret, l'arribada dels artistes, la representació.

L'indret. Les representacions del teatre de debò tenien sempre lloc en viles allunyades del front, si bé en la zona anomenada zona dels exèrcits. En aquestes viles els soldats que venien de la línia de batalla, gaudien la sensació d'haver retornat a la vida. Les cases tenien teulada, els canals no estaven esbotzats i les llurs aigües fluïen mansament transportant xalanes; hi havia arbres, es veien nois jugant pels carrers, i acostant el cap a les finestres a la nit, abans d'anar a la pallissa, es veia gent a l'interior, escalfant-se al caliu d'una llar. La estada en aquestes viles no era gaire llarga, durava just el temps necessari per a fer quatre maniobres, aprendre una nova tàctica d'atac i desensopir-se una mica. Quan els regiments eren enviats a tals indrets, on s'hi trobava cervesa i vi en abundància i on s'hi podia demanar hospitalitat a la taula d'una família, els soldats no tenien gaires dubtes sobre l'avenir. Sabien aleshores que el regiment estava destinat a prendre part en algun gran combat. Aquesta convicció venia a fer-la ferma l'arribada del furriel que precedia als còmics. Era el furriel un actor, un *regisseur*, vestit amb certes prendes que li donaven un aire militar. Venia a veure l'indret on se bastiria l'escenari. Se'l veia atrafegat, anar d'una banda a l'altra, inspeccionar la casa de la vila, l'hangar dels aeroplans, la quadra de la fàbrica; se'l veia enraonar amb els oficials, amb uns oficials vestits de llents i de vermells, que venien de lluny, de l'interior, que no havien vist mai la guerra. Un o dos dies més tard arribaven els automòbils amb la companyia. Els vàiem passar des de les finestres de les nostres pallisses, o des de les portes dels estables on ens allotjàvem, amb els peus en el suc pestilent de la pluja filtrada pels femers. Ens esquitxaven de fang en passar, però aquells automòbils de gran turisme, carregats de bagatges, duent a l'interior dames formoses i homes elegants, eren per a nosaltres una visió meravellosa. Eren els missatgers de la nostra civilització, que venien a donar-nos fe de la seva vida. I aquesta fe venia a confirmar-la la representació mateixa, car en ella la bellesa reprenia el seu domini i brollava en tota la seva esplendor davant de la nostra lletjor.

Nosaltres formàvem el públic de la brutalitat, de la misèria, de la brutícia; un públic de llengua grossera, de sentiments adormits, mancat de voluntat, inelegant; un públic format per fragments de petites ànimes de ramat; un aplec de cors insensibles de tant haver patit, desesperats d'haver esperat tant... I davant de la nostra brutalitat, de la nostra misèria, de la nostra brutícia, de la nostra grosseria, de la nostra inelegància i de la nostra insensibilitat i de la nostra desesperació, es corria la cortina del teatre francès, el teatre de les fineses, de les riqueses materials i espirituals, de l'elegància, de l'amable sensibilitat, de la dolça esperança que neix de l'harmonia de les línies i dels tons, i de les veus. Aquelles belles actrius maquillades, dient formosament i gesticulant amb mesura, evocaven davant dels nostres ulls encisats la vida enyorada de la civilització francesa; en les situacions escèniques, en aquella llengua pura que brollava de l'escena, la visió de la pàtria anava intensificant-se; la confiança en que aquella civilització no podia ni devia morir, tornava a pendre arrel en nostres ànimes, i en el silenci d'adoració que oprimia tots el cors la fermesa d'esperit tornava a renàixer i al caliu d'aquella fermesa, d'aquella visió de la pàtria evocada pel teatre, es pastaven crits tant gràfics com el crit de *on les aura!*, i es forjaven frases tan acerades com les dels nostres germans, els legionaris catalans, quan deien amb els braços enlaire: *no passaran!*

La fictícia meravella del teatre creava en els soldats que s'empenyien a la mort l'energia per a una ferma resistència; el dolç consol d'atribuir utilitat al sacrifici.

El teatre s'esvaïa com un somni; sa dolçor, sa beutat, romania en les ànimes dels homes que anaven al combat definitiu.

* * *

La meva missió no és terminada; ho sento per vosaltres que m'escolteu tant amablement. Ben poca cosa quedaria de tot quant acabo de dir i de tot el que acabeu de veure si no en traguéssim un ensenyament que em veig obligat a precisar, ja que la barroeria de la meua paraula no

UN OBÚS ESCLATA A POCA DISTÀNCIA
D'UN DELS TEATRES DEL FRONT,
DURANT UNA REPRESENTACIÓ

ARRIBADA DELS ARTISTES DE LA «COMÉDIE
FRANÇAISE» A UN DELS TEATRES DEL FRONT

SOLDATS SORTINT D'UNA REPRESENTACIÓ

ha permès que es destaqués netament i sense aclaracions en el curs de la meva exposició.

Jo voldria no equivocar-me en creure que a Catalunya també estem en guerra. Una guerra entre l'ésser i el no ésser, entre tenir personalitat i no tenir-ne, entre la voluntat de viure la nostra vida i la passivitat d'anar sense emocions cap el camí de la nostra tomba definitiva. No és una guerra que lliurem nosaltres, sinó que es lliura en nosaltres mateixos. Són nostres facultats morals les que estan en lluita, i a cada instant de la nostra vida, fins en els moments en que semblen gaudir d'una pau més intensa, la batalla continua implacable en la nostra ànima. Desgraciats de nosaltres quan davant de la lluita entre el deure de catalans i la indiferència de descatalanitzats, podem conservar una fredor neutral de còmoda conveniència !

En cap de les manifestacions de la nostra vida social aquella lluita pren un caràcter tan definit com en el teatre, perquè en ell les forces morals en lluita semblen pendre cos, sortir de nosaltres mateixos i adquirir personalitat material en els dos aplecs de ciutadans que formen a una i altra banda del barratge de llum que separa al públic de l'es-cena.

El nostre teatre, el teatre català, no és pas com el teatre francès de les línies de combat. Allí els herois eren en el públic; aquí els herois són a les taules; aquí els herois són els actors. Allí els herois que eren en el públic, per a defensar la pàtria sense defalliment, demanaven als actors l'almoïna d'un raig de llum evocador d'aquella pàtria. Aquí són els herois actors qui per a defensar el patrimoni d'art teatral que forma la mèdula de la pàtria es veuen precisats a demanar al públic l'almoïna d'una engruna d'entusiasme, d'una guspireta de foc que abranda el gran incendi de l'entusiasme professional i col·lectiu. Allí era el soldat qui formava el públic, el qui vivia totes les misèries i totes les abstinències i tots els sofriments i totes les desesperacions; i deïa amb sa llengua, torturada a gratcient com per a expressar amb una forma grotesca el major menyspreu de sa dolor, tot el sentiment que tenia de que el seu patir, a força d'ésser durader, hagués acabat per semblar natural a la gent de l'interior. Aquí és l'actor qui viu les privacions i les absti-

nències i qui sent, a força de viure-les sense esmena, la recansa de que el seu patir hagi acabat per tenir el caràcter de cosa normal.

Es necessari, per a que ens donem compte de lo depressiu que aquest estat de coses és per a nosaltres, que admirem, fent-nos-en càrreg, l'esforç gegantí que representà per a la França el dur als camps de batalla l'art teatral, el qual, puix és la síntesi de totes arts i la que representa més plenament la vida, és la que conté més llavor de patriotisme i la que pot despertar més fàcilment l'amor als homes i a les coses que de més a prop ens interessien. Perquè és el teatre l'artística síntesi de la vida d'un poble, el poble que menyspreua el seu teatre, es menyspreua a si mateix. Comparem l'esforç francès fet en un moment en que les artèries de la França s'escolaven, amb l'absència d'esforç fet a Catalunya en un moment en que la riquesa material brolla de per tot arreu i en que la riquesa espiritual es manifesta palesament en la inquietud agitada de les ànimes. Comparem aquell esforç fet en un moment en que aquella nació vestia tota de negra i la sola esperança riallera era la del color blau d'horitzó de les vestimentes dels que anaven a la mort — amb la nul·litat d'esforços fets aquí en un moment en que les normes de l'elegància s'han fet normes de la ciutat, en que el ben dir i el ben parlar imperen, en que fins la matèria s'afina subjugada per l'esperit i els cossos armonitzen llurs línies i s'estilitzen en una aspiració creixent vers l'ideal.

Els herois, per diví que tinguin el cor, són éssers humans que toquen a terra i estan subjectes a defalliment si en el moment que cal no reben el reconfort que se'ls deu i que creuen merèixer. És necessari que així com a França els actors, que eren el bell dir, i el bell pensar, i el bell moure's, anaven als soldats que eren l'estoig de totes les misèries, però que eren el poble que representava la salvació de la pàtria, — aquí, el poble, amb tota la riquesa de sa vida, vagi als actors qui, oblidats, són amb llur art el coeficient de l'esperança que a tots ens fa bategar el cor.

Qui sap si un dia s'haurà menester dels actors catalans!

El teatre nacional és una font d'on, en un moment donat, pot brollar la força de resistència de la raça i la salvació de la nació.

RF-9-35